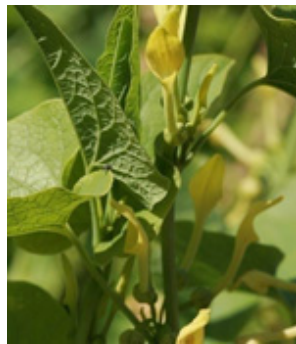

Veckans växt v. 29 2009

Hålrot (*Aristolochia clematitis* L.)

För att i lugn och ro få måla en akvarellbild, drar jag mig till parkens mest oansenliga och minst välskötta område. Något ska väl kunna locka mig? Ett bestånd av en liten ört på drygt trettio centimeter med blekgula blommor fångar min uppmärksamhet. Med luppen undersöker jag den strutformade blomman som har en fantasieggande form. Väl hemma artbestämmer jag den till *Aristolochia clematitis* L., med det passande svenska namnet hålrot.

En del botanister anser att hålroten, liksom sin större släkting piprankan, fångar insekter i sina blommor (insectivora). Det nästan handformade kronbladet tycks vinka till sig insekten. Väl där kryper den ner i röret för att hitta nektar, men då är den fast. Små nedåtriktade hår utmed röret gör vägen tillbaka omöjlig för mycket små insekter. Längst ner i blomman väntar istället en enzymrik vätska som bryter ner den. På så sätt får växten extra

tillskott av näring. Andra forskare menar att syftet med röret och håren endast är till för att gynna befruktningen av blommorna. När jag snittade upp några blommor flög i alla fall små flugor iväg.

Växten är hemmahörande i Syd- och Mellaneuropa. I Sverige odlas den sporadiskt som prydnadsväxt. Växer den i gynnsam miljö blir den upp till en meter hög. Det tycks som om hålroten inte förmår att bilda vitala frön hos oss, utan förökas och sprids endast vegetativt. Det är mycket spännande att den påträffas som kvarstående eller förvildad från gamla odlingar.

Läser man i ArtDatabankens rödlista står följande om växtens utbredning och status: "Aktuella förekomster är kända från Skåne (7 lokaler), Gotland (1 lokal), Närke (1), Södermanland (2), Uppland (2) och Västmanland (3 lokaler). Flera av lokalerna är utan tvekan mycket gamla. Exempelvis fann Linnélärjungen Peter Forsskål hålrot i Helsingborg 1761 och fortfarande finns den kvar på flera platser i staden. I en park vid Tärnö i Södermanland är den förvildad sedan 1841 och vid Everlövs kyrka i södra Skåne har den funnits sedan 1856." Arten är starkt hotad.

Men växten har mer att "berätta"! Det visar sig att sedan drygt tusen år tillbaka är den en betydelsefull läkeväxt. Man har använt i stort sett alla växtdelar. Namnet *Aristolochia* betyder "det bästa till förlossningen" (Grekiska: *aristos* = utmärkt och *lokheia* = förlossning). Efter förlossningen lär en ordentlig klunk av hålrotsextrakt haft en renande effekt. Inte bara att det att moderkakan kommer ut fint, utan även alla möjliga slaggprodukter som

skulle kunna ge infektioner.

Med tanke på hur hög dödligheten i barnsäng har varit, förstår man växtens stora betydelse. Hålröten var också bra för att driva ut döda foster och för att kvinnor ska få tillbaka sin mens. Säkerligen har man också använt växten som abortmedel, vilket naturligtvis inte står i de i klostren författade örtagårdsböckerna. Men växten ordinerades för en mängd olika åkommor, både in- och utvärtes. Jacobus Theodorus Tabernaemontanus skriver 1588 i sin "Kräuterbuch" att förutom de ovan nämnda användningsområdena var växter verksamt mot giftiga ormbett, löser upp bölder och renar ruttet kött, löser slem i leder, hjärna och nerver. Hålröten tillskrivs vidare egenskaper som att dra ut masken ur magen, splittra och tagga ur huden, men också att vara infektionsdämpande vid tand- och öronvärk. Om hovslagaren skadar hästen så läks såret med hjälp av hålröt.

Idag vet vi att växten innehåller aristolochinsyror, en syra som har visat sig stimulera immunförsvaret genom att cellens söphandling (fagocytos) aktiveras. Något man tycks ha "vetat" i över tusen år! Tyvärr är syran också mycket skadlig. Den skadar njurarna, kan orsaka genetiska förändringar och är cancerframkallande. Den traditionella kinesiska medicinen "Mu Tong" mot främst urinvägsinfektioner innehåller höga halter av aristolochinsyror. Även vissa kinesiska bantningspreparat visade sig innehålla aristolochinsyror. Hos belgiska kvinnor har minst 100 fall upptäckts av njursjukdomen nefropati, orsakat av dessa bantningsmedel. Flera av kvinnorna hade också fått tumörer i urinvägarna. Fram till 2001 då denna studie presenterades fanns flera alternativläkemedel i bl. a Belgien, Tyskland och Frankrike med extrakt från hålröten. Nu är de flesta medlen innehållande aristolochinsyror förbjudna. Däremot är homeopatiska preparat med extrema utspädda doser tillåtna. På senare tid har man även kunnat förklara varför en viss njursjukdom kan uppträda väldigt lokalt. Från Kroatien finns rapporterat s.k. endemisk nefropati. Det visade sig att personer som insjuknat hade ätit bröd bakat på mjöl som var "förorenat" med frön från hålröten. Man fann ett tydligt lokalt samband mellan växtens förekomst i och kring sädesfälten och sjukdomens förekomst.

Ja, det blev inte bara en akvarellbild utan en spännande resa i botaniken och medicinhistorien! Hädanefter ska jag undvika platser som med sin prakt och storslagenhet pockar på min uppmärksamhet och istället söka mig till de undanskymda vråna. Vem vet vad som väntar mig där?

Text, foton och akvarellbild:
Else-Marie K. Strese

Läs vidare:

Kjell-Arne. Olsson 2000. ArtDatabanken, SLU 2000 http://www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/aristolochia_clematites.pdf

Mia Johansson. Hålröt (*Aristolochia clematites* L.) och dess användning som drog (http://www.fkog.uu.se/course/essays/aristolochia_clematites.pdf)